

NATYCHMIASTOWA WYKONALNOŚĆ ORZECZEŃ CO DO ISTOTY SPRAWY W PROCESIE CYWILNYM

Katarzyna Sokółska

BIBLIOTEKA SĄDOWA

NATYCHMIASTOWA WYKONALNOŚĆ ORZECZEŃ CO DO ISTOTY SPRAWY W PROCESIE CYWILNYM

Katarzyna Sokólska

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Stan prawny na 1 marca 2023 r.

Recenzent
Dr hab. Andrzej Olaś

Wydawczyni
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Dorota Lebiedzińska

Opracowanie redakcyjne
Joanna Ośka

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2023

ISBN 978-83-8328-350-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
Wykonalność orzeczeń merytorycznych w procesie cywilnym – ogólna charakterystyka	21
1. Wprowadzenie	21
2. Wyrok i nakaz zapłaty na tle innych orzeczeń w procesie cywilnym	21
2.1. Podział orzeczeń ze względu na przedmiot rozstrzygnięcia (podział orzeczeń na rozstrzygające i nierozstrzygające istoty sprawy)	24
2.2. Charakterystyka orzeczeń rozstrzygających co do istoty sprawy	26
2.2.1. Podział orzeczeń ze względu na postać	26
2.2.2. Podział orzeczeń ze względu na sposób odniesienia się do żądania	29
2.2.3. Podział orzeczeń ze względu na sposób poszukiwania ochrony prawnej	31
2.2.4. Podział orzeczeń ze względu na skutki prawne rozstrzygnięcia	38
3. Wykonalność na tle innych cech orzeczenia	43
3.1. Wprowadzenie	43
3.2. Wykonalność	46
3.2.1. Treść orzeczenia jako warunek wykonalności	50
3.2.2. Podział orzeczeń na wykonalne i nieposiadające tej cechy z uwagi na treść rozstrzygnięcia	51
3.2.3. Wykonalność jako walor prawny orzeczenia	53
3.2.4. Wykonalność orzeczenia a uprawnienie do egzekucji	54
3.3. Wykonalność a prawomocność	55
3.4. Wykonalność a skuteczność	56
4. Granice czasowe wykonalności orzeczenia	58
4.1. Moment powstania wykonalności	58
4.2. Moment wygaśnięcia wykonalności	59
4.3. Okoliczności, które nie skutkują wygaśnięciem wykonalności	60

4.4. Okoliczności, które nie skutkują zawieszeniem wykonalności orzeczenia	63

Rozdział II

Pojęcie, funkcja i cel natychmiastowej wykonalności orzeczeń

merytorycznych w procesie cywilnym	65
1. Funkcja i cel postępowania cywilnego	65
2. Pojęcie, funkcja i cel natychmiastowej wykonalności orzeczeń	
co do istoty sprawy w procesie cywilnym	67
2.1. Pojęcie natychmiastowej wykonalności	67
2.2. Charakter ochrony prawnej realizowanej przez natychmiastową wykonalność orzeczeń	71
2.3. Ocena natychmiastowej wykonalności orzeczeń w aspekcie konstytucyjnym i z uwzględnieniem prawa do rzetelnego procesu sądowego	77
2.3.1. Natychmiastowa wykonalność orzeczeń a konstytucyjne prawo do sądu	77
2.3.2. Natychmiastowa wykonalność orzeczeń a zasada równości stron	79
2.4. Funkcja natychmiastowej wykonalności orzeczeń	84
3. Natychmiastowa wykonalność orzeczeń a instytucje pokrewne	95
3.1. Postępowanie zabezpieczające	95
3.2. Materialnoprawne zabezpieczenia wierzytelności	101
3.3. Natychmiastowa skuteczność	103

Rozdział III

Natychmiastowa wykonalność z mocy ustawy	105
1. Podstawy natychmiastowej wykonalności <i>ex lege</i>	105
2. Kwalifikacja sprawy do rozpoznania w postępowaniu nakazowym i konsekwencje prawne błędnej kwalifikacji	107
3. Natychmiastowa wykonalność nakazu zapłaty z mocy ustawy	112
3.1. Przesłanki wydania natychmiast wykonalnego nakazu zapłaty	112
3.2. Zakres kognicji sądu w pierwszej fazie postępowania nakazowego opartego na wekslu lub czeku	115
3.3. Moment powstania natychmiastowej wykonalności nakazu zapłaty	120
3.4. Natychmiastowa wykonalność z mocy ustawy a przepisy o zabezpieczeniu rygoru natychmiastowej wykonalności	122
3.5. Wyłączenia przedmiotowe i podmiotowe	126
3.6. Wstrzymanie wykonania nakazu zapłaty	127
3.6.1. Czasowe granice złożenia wniosku o wstrzymanie wykonania nakazu zapłaty	129
3.6.2. Przesłanki wstrzymania wykonania nakazu zapłaty	130

3.6.3. Zaskarżalność postanowienia w przedmiocie wstrzymania wykonania nakazu zapłaty	132
3.6.4. Wstrzymanie wykonania nakazu zapłaty a utrzymanie w mocy nakazu.....	134
3.6.5. Wpływ wstrzymania wykonania nakazu zapłaty na postępowanie egzekucyjne.....	136
3.7. Moment wygaśnięcia natychmiastowej wykonalności nakazu zapłaty	137
3.8. Zbieg tytułu egzekucyjnego z tytułem zabezpieczenia	138
3.8.1. Nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym jako tytuł zabezpieczenia	138
3.8.2. Wpływ natychmiastowej wykonalności nakazu zapłaty na tytuł zabezpieczenia powstały z mocy prawa	143

Rozdział IV

Natychmiastowa wykonalność

na podstawie orzeczenia sądu	147
1. Wprowadzenie	147
2. Nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności z urzędu	150
2.1. Obligatoryjne nadanie rygoru natychmiastowej wykonalności z urzędu	150
2.1.1. Wyrok zasądający alimenty (art. 333 § 1 pkt 1 k.p.c.)	150
2.1.2. Wyrok zasądający roszczenie uznane przez pozwanego (art. 333 § 1 pkt 2 k.p.c.)	162
2.1.3. Wyrok zaoczny uwzględniający powództwo (art. 333 § 1 pkt 3 k.p.c.)	169
2.1.4. Wyrok zasądający należność pracownika w sprawach z zakresu prawa pracy (art. 477 ² § 1 k.p.c.)	171
2.2. Fakultatywne nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności z urzędu (art. 333 § 2 k.p.c.).....	178
2.2.1. Wyrok zasądający należność z weksla, czeku, dokumentu urzędowego lub dokumentu prywatnego, którego prawdziwość nie została zaprzeczona	179
2.2.2. Wyrok uwzględniający powództwo o naruszenie posiadania....	183
3. Nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności na wniosek (art. 333 § 3 k.p.c.)	189
4. Zbieg podstaw prawnych nadania rygoru natychmiastowej wykonalności	192
5. Zabezpieczenie jako warunek rygoru natychmiastowej wykonalności	198
6. Wyłączenia przedmiotowe i podmiotowe rygoru natychmiastowej wykonalności	204
6.1. Wyłączenie orzeczenia rygoru natychmiastowej wykonalności w przypadku groźby niepowetowanej szkody.....	204

6.2. Wyłączenie orzeczenia rygoru natychmiastowej wykonalności w sprawach przeciwko Skarbowi Państwa	208

Rozdział V

Postępowanie w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności	213
1. Wszczęcie postępowania w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności	213
1.1. Wszczęcie postępowania z urzędu	213
1.2. Wszczęcie postępowania na wniosek	213
1.3. Relacja postępowania w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności do postępowania rozpoznawczego	217
2. Orzekanie w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	218
2.1. Właściwość i skład sądu	218
2.2. Postać orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności i moment jego wydania	220
2.3. Rodzaje rozstrzygnięć w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	221
2.4. Zakres, w jakim nadawany jest rygor natychmiastowej wykonalności	222
3. Zaskarżanie orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	228
3.1. Dopuszczalność środków zaskarżenia	228
3.1.1. Istnienie orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	229
3.1.2. Środek zaskarżenia właściwy dla orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	230
3.1.3. Legitymacja do zaskarżenia orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	234
3.1.4. <i>Gravamen</i> (interes prawny) w zaskarżeniu orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	236
3.1.5. Termin do zaskarżenia orzeczenia w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	237
3.1.6. Wymagania formalne i fiskalne środka zaskarżenia	238
3.2. Właściwość i skład sądu do rozpoznania zażalenia na postanowienie w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności	239
3.3. Skutki wniesienia zażalenia na postanowienie o nadaniu wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności	241
4. Granice czasowe rygoru natychmiastowej wykonalności	245
4.1. Moment początkowy obowiązywania rygoru natychmiastowej wykonalności	245
4.2. Moment wygaśnięcia rygoru natychmiastowej wykonalności	246

4.2.1. Uprawnoczenie się wyroku, któremu nadano rygor natychmiastowej wykonalności	246
4.2.2. Zmiana wyroku opatrzonego rygorem natychmiastowej wykonalności lub postanowienia o natychmiastowej wykonalności wyroku	247
4.2.3. Uchylenie wyroku opatrzonego rygorem natychmiastowej wykonalności lub postanowienia o natychmiastowej wykonalności wyroku	247
4.3. Skutki wygaśnięcia rygoru natychmiastowej wykonalności wyroku dla postępowania egzekucyjnego	255
5. Zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności	259
5.1. Dopuszczalność i podstawy zawieszenia rygoru natychmiastowej wykonalności	259
5.2. Termin złożenia wniosku o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności	263
5.3. Zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności a utrzymanie w mocy wyroku zaocznego	265
5.4. Wpływ zawieszenia rygoru natychmiastowej wykonalności na postępowanie egzekucyjne	269
6. Koszty postępowania w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności	272

Rozdział VI

Postępowanie restytucyjne	275
1. Ogólna charakterystyka postępowania restytucyjnego w procesie cywilnym	275
2. <i>Restitutio in integrum</i> a natychmiastowa wykonalność orzeczeń merytorycznych	277
3. Podstawa materialnoprawna roszczenia restytucyjnego i rodzaje restytucji na tle art. 338 § 1 k.p.c.	280
3.1. Podstawa materialnoprawna roszczenia restytucyjnego	280
3.2. Rodzaje restytucji na tle art. 338 § 1 k.p.c.	288
3.2.1. Zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia	289
3.2.2. Przywrócenie stanu poprzedniego	289
4. Postępowanie restytucyjne w związku z wykonaniem natychmiast wykonalnego orzeczenia	290
4.1. Tryb dochodzenia roszczenia restytucyjnego	290
4.2. Wniosek restytucyjny	291
4.2.1. Charakter wniosku restytucyjnego	291
4.2.2. Wymagania formalne wniosku restytucyjnego	293
4.2.3. Termin złożenia wniosku restytucyjnego	296
4.2.4. Sąd właściwy do rozpoznania wniosku restytucyjnego	298

4.2.5. Skutki złożenia wniosku restytucyjnego.....	303
4.3. Strony postępowania restytucyjnego.....	305
4.3.1. Uprawnienie do złożenia wniosku restytucyjnego.....	306
4.3.2. Przeciwnik wniosku restytucyjnego.....	309
4.4. Orzekanie w przedmiocie roszczenia restytucyjnego.....	310
4.4.1. Moment orzekania o restytucji na podstawie art. 338 § 1 k.p.c.	310
4.4.2. Przesłanki orzeczenia restytucyjnego	311
4.4.3. Wymagalność roszczenia restytucyjnego	312
4.4.4. Rodzaje i treść rozstrzygnięcia w postępowaniu restytucyjnym	314
4.5. Środki zaskarżenia orzeczenia restytucyjnego	324
4.6. Restytucja w postępowaniu nakazowym.....	325
Uwagi końcowe.....	329
Bibliografia	337

WYKAZ SKRÓTÓW

I. Akty prawne

d.k.p.c.	– Kodeks postępowania cywilnego powstały z połączenia rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 651) oraz rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1932 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 803), (Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934 ze zm.)
EKPCz	– Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie w dniu 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
k.m.	– ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2018 r. poz. 2175 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
k.z.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125 ze zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 146)
u.s.m.	– ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1208 ze zm.)
u.SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 ze zm.)

ustawa związana z pandemią – COVID-19	ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 2095 ze zm.)
u.w.l.	ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048)
u.z.z.m.p.	ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (Dz.U. z 2021 r. poz. 1933 ze zm.)

II. Czasopisma i publikatory

AUW	Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Dz.Urz. WE	Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
Gł.Pr.	Głos Prawa
Gł.Sąd.	Głos Sądownictwa
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
GSW	Gazeta Sądowa Warszawska
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
NPC	Nowy Proces Cywilny
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC-ZD	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna. Zbiór Dodatkowy
OSNCK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pał.	Palestra
PE	Problemy Egzekucji
PES	Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	Państwo i Prawo
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PPC	Polski Proces Cywilny
PPE	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
PPiA	Przegląd Prawa i Administracji
Prok.iPr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

Rej.	–	Rejent
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny
SI	–	Studia Iuridica
SP	–	Służba Pracownicza
Zb.Orz. SN	–	Zbiór Orzecznictwa Sądu Najwyższego
ZNUJ	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

III. Inne

ETPCz	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
TS	–	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
Legalis	–	system informacji prawnej C.H. Beck
LEX	–	system informacji prawnej Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
NSA	–	Naczelný Sąd Administracyjny
SA	–	Sąd Apelacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny

WSTĘP

Natychmiastowa wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym jest wyjątkiem od zasady, zgodnie z którą wykonaniu podlegają tylko prawomocne orzeczenia merytoryczne. Ustawodawca dopuszcza w pewnych sytuacjach możliwość pełnego zaspokojenia wierzyciela na podstawie natychmiast wykonalnego orzeczenia, licząc się z brakiem stabilności takiego orzeczenia i możliwością wystąpienia negatywnych skutków wykonania wadliwego nieprawomocnego orzeczenia. Orzeczenie sądu podlegające natychmiastowemu wykonaniu stanowi tytuł egzekucyjny, który po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności jest tytułem wykonawczym i podstawą egzekucji.

Natychmiastowa wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym pełni doniosłe funkcje we współczesnym obrocie prawnym. W ujęciu ogólnym umożliwia powodowi niezwłoczne wykonanie wyroku lub nakazu zapłaty, a tym samym zaspokojenie dochodzonego roszczenia przed uprawomocnieniem się orzeczenia. Jednocześnie sprzyja usprawnieniu postępowania i przeciwdziałaniu jego przewlekaniu przez pozwanego. Jest zatem instrumentem, który realizuje postulat szybkości i efektywności procesu cywilnego, co ma szczególnie istotne znaczenie w kontekście negatywnego zjawiska przewlekłości postępowań sądowych.

Natychmiastową wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy wprowadzono po raz pierwszy w Kodeksie postępowania cywilnego z 29.11.1930 r.¹ Od tamtej pory instytucja ta była przedmiotem licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego i przedstawicieli doktryny. Zagadnienie natychmiastowej wykonalności wyroków zostało opracowane w monografii Henryka Mądrzaka *Natychmiastowa wykonalność wyroków w procesie cywilnym* PRL z 1965 r. Praca ta bazowała jednak na przepisach dawnego Kodeksu postępowania cywilnego i zasygnalizowano w niej jedynie zmiany przewidziane w projekcie Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. Problemy związane z natychmiastową wykonalnością orzeczeń w postępowaniu cywilnym zostały poddane analizie również w monografii Józefa Jagiły *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007. O zagadnieniu restytucji, powiązanych ściśle z problematyką natychmiastowej wykonalności orze-

---

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz.U. Nr 83, poz. 651).

czeń w postępowaniu cywilnym, traktuje szeroko monografia Andrzeja Jakubeckiego *Restitutio in integrum w sądowym postępowaniu cywilnym* (art. 338 § 1, 415 i 422 § 1 k.p.c.), Lublin 1993. W 2020 r. został wydany reprint tej monografii, oparty nie na pierwotnym wydaniu książkowym, ale na pełnej treści rozprawy doktorskiej A. Jakubeckiego. Do tej pory nie zostało jednak opublikowane opracowanie, w którym natychmiastowa wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy w cywilnym postępowaniu procesowym, tj. wyroków i nakazów zapłaty, zostałaby ujęta w sposób kompleksowy.

W niniejszej publikacji podjęto próbę całościowej analizy i oceny regulacji natychmiastowej wykonalności orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym, tj. wyroków zaopatrzonych w rygor natychmiastowej wykonalności i natychmiast wykonalnych z mocy prawa nakazów zapłaty wydanych w postępowaniu nakazowym na podstawie weksła lub czeku. Za podstawowe cele niniejszego opracowania uznano zdefiniowanie pojęcia wykonalności i natychmiastowej wykonalności orzeczenia sądu oraz określenie, jakim orzeczeniom co do istoty sprawy należy przypisać tę cechę, analizę funkcji tej instytucji z uwzględnieniem aspektu konstytucyjnego, prawa do rzetelnego procesu sądowego oraz regulacji pokrewnych, takich jak postępowanie zabezpieczające i materialnoprawne zabezpieczenia wierzytelności, a także rozważenie okoliczności decydujących o powstaniu, zawieszeniu i wygaśnięciu natychmiastowej wykonalności orzeczenia z mocy ustawy oraz na skutek nadania rygoru natychmiastowej wykonalności. Za istotne uznano również analizę i ocenę charakteru i przebiegu postępowania w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności oraz charakteru i przebiegu postępowania restytucyjnego, inicjowanego złożeniem wniosku o zwrot świadczenia spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub przywrócenie stanu poprzedniego w związku z wykonaniem nieprawomocnego wykonalnego orzeczenia. Każde z tych zagadnień wymagało zbadania, na ile przyjęte w Kodeksie postępowania cywilnego rozwiązania realizują stawiane przed nimi cele i odpowiadają wymaganiom współczesnego obrotu prawnego.

Systematyka rozważań została dostosowana do celów publikacji. Całość opracowania została podzielona na sześć rozdziałów. Dwa pierwsze mają charakter wprowadzający do właściwej analizy natychmiastowej wykonalności wyroków i nakazów zapłaty przedstawionej w rozdziałach III, IV i V. Rozdział VI, stanowiący poniekąd samodzielną i wyodrębnioną część publikacji, dotyczy problematyki likwidacji skutków wykonania wadliwego natychmiast wykonalnego orzeczenia, czyli postępowania restytucyjnego na tle art. 338 § 1 k.p.c.

W rozdziale I scharakteryzowano wyrok i nakaz zapłaty na tle innych orzeczeń w procesie cywilnym oraz dokonano podziału orzeczeń ze względu na przedmiot rozstrzygnięcia na rozstrzygające co do istoty sprawy oraz te, które jej nie rozstrzygają. W dalszej kolejności analizie poddano orzeczenia merytoryczne, uwzględniając kryterium postaci

orzeczenia, sposobu odniesienia się do żądania, rodzaju poszukiwanej ochrony prawnej oraz skutków prawnych rozstrzygnięcia. Za kluczowe uznano zdefiniowanie pojęcia wykonalności orzeczenia i wyjaśnienie, którym spośród orzeczeń merytorycznych można przypisać tę cechę.

Rozdział II zawiera rozważania na temat pojęcia, funkcji i celu natychmiastowej wykonalności orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym z perspektywy funkcji i celu procesu cywilnego w ogólności. W pierwszej kolejności zdefiniowano natychmiastową wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym, a następnie wyjaśniono charakter ochrony prawnej realizowanej przez tę instytucję, w kontekście ochrony tymczasowej i definitywnej. W tym rozdziale dokonano oceny natychmiastowej wykonalności orzeczeń w aspekcie konstytucyjnym z perspektywy konstytucyjnego prawa do sądu oraz zasady równości stron. W dalszej części omówiono funkcję natychmiastowej wykonalności orzeczeń w ujęciu ogólnym i szczegółowym. Ostatnia część rozdziału II została poświęcona porównaniu natychmiastowej wykonalności orzeczeń z instytucjami pokrewnymi, zarówno w płaszczyźnie prawa procesowego, jak i prawa materialnego.

Rozdziały III, IV i V zostały poświęcone szczegółowej analizie natychmiastowej wykonalności orzeczeń merytorycznych w procesie cywilnym.

W rozdziale III scharakteryzowano natychmiastową wykonalność z mocy ustawy. Omówiono źródła natychmiastowej wykonalności z mocy prawa związanej z nakazem zapłaty wydanym na podstawie weksla lub czeku. Przedstawiono również problemy pojawiające się na tle kwalifikacji sprawy do rozpoznania w postępowaniu nakazowym i konsekwencje prawne błędnej kwalifikacji. Omówiono przesłanki wydania natychmiast wykonalnego nakazu zapłaty, zakres kognicji sądu w pierwszej fazie postępowania nakazowego opartego na wekslu lub czeku oraz moment powstania natychmiastowej wykonalności nakazu zapłaty. Wyjaśniono także relację, w jakiej pozostają przepisy o natychmiastowej wykonalności z mocy prawa w stosunku do regulacji prawnych dotyczących rygoru natychmiastowej wykonalności w zakresie jego zabezpieczenia oraz wyłączeń przedmiotowych i podmiotowych. Kolejna część rozdziału III została poświęcona zagadnieniu wstrzymania wykonania natychmiast wykonalnego nakazu zapłaty z uwzględnieniem momentu złożenia wniosku, przesłanek wstrzymania wykonania nakazu zapłaty, zaskarżalności postanowienia w tym przedmiocie oraz wpływu wstrzymania wykonania nakazu zapłaty na postępowanie egzekucyjne. W końcowym fragmencie rozdziału III zwrócono uwagę na problem zbiegu tytułu egzekucyjnego z tytułem zabezpieczenia.

W rozdziale IV scharakteryzowano poszczególne podstawy nadania wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności. Wyszczególniono podstawy, które skutkują obligatoryjnym nadaniem wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności z urzędu, fakultatywnym nadaniem wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności z urzędu oraz

nadaniem rygoru natychmiastowej wykonalności na wniosek powoda. Kolejna część rozdziału IV została poświęcona problematyce zbiegu podstaw prawnych nadania wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności z uwzględnieniem charakteru tego zbiegu, wyjaśnienia, kiedy ten zbieg może wystąpić, a w jakich przypadkach nie będzie możliwy oraz omówienia wpływu zbiegu na kwestię zaskarżenia orzeczenia o nadaniu rygoru natychmiastowej wykonalności. W rozdziale tym omówiono również problematykę zabezpieczenia jako warunku rygoru natychmiastowej wykonalności, w szczególności funkcję, przesłanki i możliwe sposoby zabezpieczenia rygoru oraz skutki braku złożenia orzeczonego zabezpieczenia przez powoda.

W rozdziale V przedstawiono w sposób kompleksowy zagadnienia związane z postępowaniem w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności. Punktem wyjścia tych rozważań była analiza wszczęcia postępowania i relacji, w jakiej pozostaje ono do postępowania rozpoznawczego. W dalszej kolejności analizie poddano zagadnienia związane z orzekaniem w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności, związane z właściwością i składem sądu, postacią orzeczenia i sposobem jego zaskarżenia. Omówiono także czasowy aspekt natychmiastowej wykonalności, w tym moment początkowy obowiązywania rygoru natychmiastowej wykonalności oraz chwilę jego wygaśnięcia.

Rozdział VI poświęcono zagadnieniom związanym z postępowaniem restytucyjnym toczącym się na podstawie art. 338 § 1 k.p.c. w związku z uchyleniem lub zmianą natychmiast wykonalnego orzeczenia. W pierwszej kolejności podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie o podstawę materialnoprawną roszczenia restytucyjnego dochodzonego na podstawie art. 338 § 1 k.p.c. Następnie omówiono przebieg postępowania wszczętego wnioskiem restytucyjnym. Rozważania te dotyczyły charakteru wniosku restytucyjnego, jego wymagań formalnych, terminu wystąpienia z wnioskiem, sądu właściwego do jego rozpoznania i skutków złożenia wniosku restytucyjnego. Osobne uwagi poświęcono stronom postępowania restytucyjnego i orzekaniu w przedmiocie roszczenia restytucyjnego.

Publikacja stanowi próbę omówienia wszystkich kodeksowych unormowań, które dotyczą rygoru natychmiastowej wykonalności i natychmiastowej wykonalności nakazu zapłaty z mocy ustawy. W niezbędnym zakresie przedstawiono także uwagi historyczne i teoretyczne oraz zestawienie dotychczasowych wypowiedzi Sądu Najwyższego i przedstawicieli doktryny na podjęte tematy. Rozważania te stanowiły podstawę do próby oceny obowiązujących przepisów, a także zajęcia stanowiska co do kierunku proponowanych zmian.

Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego przewidziana ustawą z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 2650; oczekuje na publikację w Dz.U.) nie wpływa w istotny sposób

na regulacje dotyczące natychmiastowej wykonalności orzeczeń co do istoty sprawy w procesie cywilnym. Projektowana zmiana art. 333 § 2 k.p.c. została zasygnalizowana w niniejszym opracowaniu.

W książce pominięto problematykę natychmiastowej wykonalności postanowień, które nie mają charakteru orzeczeń merytorycznych. Natychmiastowa wykonalność pełni odmienną funkcję w przypadku orzeczeń co do istoty sprawy i tych, które nie mają takiego charakteru. Te pierwsze rozstrzygają o materialnoprawnym stosunku cywilnoprawnym (wyjątkowo o stosunku procesowym, np. wyrok pozbawiający wykonalności tytuł wykonawczy). Z kolei postanowienia, które nie dotyczą meritum, to orzeczenia, których funkcją jest zapewnienie prawidłowego i sprawnego toku postępowania. Rozstrzygają one spór pod względem formalnym i kwestie wypadkowe w toku procesu. Ponadto tylko nieliczne z nich wyposażone są w atrybut wykonalności w rozumieniu zdolności do przymusowego wykonania w drodze egzekucji. Mając na uwadze odmienne funkcje orzeczeń co do istoty sprawy, jak i tych, które jej nie rozstrzygają, ustawodawca wprowadził odmienne reguły natychmiastowej wykonalności tych orzeczeń. Postanowienia, które nie mają charakteru merytorycznego rozstrzygnięcia, są natychmiast wykonalne i natychmiast skuteczne z mocy prawa. Orzeczenia merytoryczne są co do zasady wykonalne po uprawomocnieniu. Dokonanie spójnej analizy i oceny natychmiastowej wykonalności orzeczeń co do istoty sprawy oraz postanowień rozstrzygających kwestie formalne w postępowaniu cywilnym byłoby trudne, a na pewnych płaszczyznach wręcz niemożliwe.

Z rozważań wyłączono również zagadnienia związane z natychmiastową wykonalnością orzeczeń co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym. Natychmiastowa wykonalność orzeczeń merytorycznych w procesie cywilnym stanowi wyjątek od zasady, zgodnie z którą wykonaniu podlegają orzeczenia prawomocne. W postępowaniu nieprocesowym postanowienia orzekające co do istoty sprawy stają się skuteczne, a jeżeli wymagają wykonania – także wykonalne, po uprawomocnieniu, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej. Jako przykład takiej szczególnej regulacji można wskazać przepisy dotyczące postanowień sądu opiekuńczego, które są skuteczne i wykonalne z chwilą ogłoszenia, a gdy ogłoszenia nie było, z chwilą ich wydania. Ponadto, natychmiastowa wykonalność orzeczeń co do istoty sprawy w postępowaniu procesowym dotyczy wyłącznie orzeczeń zdolnych do wykonania w drodze egzekucji, podczas gdy w postępowaniu nieprocesowym cecha wykonalności wiąże się również z orzeczeniami, które nie podlegają wykonaniu egzekucyjnemu. Z tych względów spójna analiza i ocena natychmiastowej wykonalności orzeczeń co do istoty sprawy w postępowaniu procesowym i nieprocesowym byłaby obiektywnie utrudniona. Konstrukcyjnie zbliżone powody zaważyły o wyłączeniu z rozważań problematyki wyroków wydawanych w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń, unormowanym rozporządzeniem (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiającym europej-

skie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń² oraz europejskich nakazów zapłaty, wydawanych w europejskim postępowaniu nakazowym, zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiającym postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty³. Problematyka europejskiego prawa procesowego cywilnego ma ze wszech miar szczególny charakter, wymagający odrębnej analizy; ponadto, w świetle miarodajnych przepisów rozporządzenia nr 1896/2006 wykonalność europejskiego nakazu zapłaty nie może powstać przed uprawomocnieniem się tego orzeczenia.

Z natychmiastową wykonalnością orzeczeń związane jest niewątpliwie zagadnienie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wykonaniem nieprawomocnego natychmiast wykonalnego orzeczenia. W art. 338 § 2 k.p.c. wyraźnie zaznaczono, że orzekanie o restytucji na podstawie art. 338 § 1 k.p.c. nie wyłącza możliwości dochodzenia w osobnym procesie naprawienia szkody poniesionej wskutek wykonania wyroku. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wykonaniem nieprawomocnego orzeczenia jest jednak zagadnieniem ściśle materialnoprawnym, podczas gdy przedmiotem niniejszego opracowania są kwestie procesowe związane z natychmiastową wykonalnością orzeczeń. Zagadnienie odpowiedzialności za szkodę powstałą na skutek wykonania nieprawomocnego orzeczenia należy ponadto do wyjątkowo złożonych. Z tych względów wymaga ono odrębnego opracowania i pozostało poza zakresem tej publikacji.

W tym miejscu chciałabym podziękować prof. dr. hab. Pawłowi Grzegorczykowi za wsparcie i pomoc okazane na każdym etapie przygotowywania rozprawy oraz złożyć podziękowania recenzentom dr hab. Katarzynie Gajdzie-Roszczynialskiej i dr. hab. Marcinowi Dziurdzie za życzliwe przyjęcie pracy i cenne uwagi, które przyczyniły się do ostatecznego kształtu niniejszej publikacji.

---

² Dz.Urz. UE L 199, s. 1, ze zm.

³ Dz.Urz. UE L 399, s. 1, ze zm.

Rozdział I

WYKONALNOŚĆ ORZECZEŃ MERYTORYCZNYCH W PROCESIE CYWILNYM – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

1. Wprowadzenie

Klasyfikacja orzeczeń oraz analiza cech orzeczenia stanowi wstęp do dalszych rozdziałów publikacji. Dla rozważań dotyczących natychmiastowej wykonalności orzeczeń merytorycznych w procesie cywilnym istotna jest charakterystyka orzeczeń rozstrzygających co do istoty sprawy. Kwestią kluczową na tym etapie pozostaje zdefiniowanie pojęcia wykonalności orzeczenia oraz wyjaśnienie, którym spośród orzeczeń merytorycznych można przypisać tę cechę. Istotne jest także zbadanie relacji zachodzących między wykonalnością a pozostałymi atrybutami orzeczenia w postaci prawomocności i skuteczności. Kolejne zagadnienie wiąże się z problematyką granic czasowych wykonalności, jej powstania i wygaśnięcia. Te wstępne kwestie mają doniosłe znaczenie dla rozważań dotyczących właściwego przedmiotu publikacji, czyli natychmiastowej wykonalności orzeczeń rozstrzygających co do istoty sprawy w cywilnym postępowaniu procesowym.

2. Wyrok i nakaz zapłaty na tle innych orzeczeń w procesie cywilnym

Na czynności decyzyjne organów procesowych składają się orzeczenia i zarządzenia. Podział ten jest ugruntowany w doktrynie i nie budzi wątpliwości¹. Zarządzenie nie jest orzeczeniem. Stanowi najprostszą formę decyzji procesowej w postępowaniu cy-

---

¹ F. Zedler, *Zmiana rozumienia terminu „zarządzenie” występującego w Kodeksie postępowania cywilnego*, PPC 2020/3, s. 600–601; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 683; A. Jakubicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, t. 1, Warszawa 2013, s. 1146; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 282; E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 56.

wilnym, niemającą charakteru jurysdykcyjnego ani w sensie materialnym, ani *stricte* procesowym². Zarządzenia służą do kierowania postępowaniem i zapewniają jego sprawny technicznie przebieg³. Wydawane są w większości w ramach tzw. sędziowskiego kierownictwa postępowaniem⁴.

W Kodeksie postępowania cywilnego brak definicji orzeczenia. Nie zawiera jej również Konstytucja RP, mimo że termin „orzeczenie” występuje w tym akcie prawnym (art. 46, 48 ust. 2, art. 78, art. 190). Przepisy Konstytucji RP stanowią ponadto o orzeczeniach sądu i czynnościach orzekania (art. 55 ust. 5, art. 58 ust. 2, art. 79 ust. 1, art. 180 ust. 2, art. 183 ust. 1, art. 184, art. 188, 198 ust. 3), o prawomocnym orzeczeniu sądu, jako środka ustanowienia przewidzianych w Konstytucji RP ograniczeń (art. 46, art. 48 ust. 2, art. 62 ust. 2), a także odwołują się do wyroków, jako jednej z postaci orzeczeń (art. 41 ust. 2, art. 42 ust. 3, art. 45 ust. 2, art. 174). W doktrynie wyrażono pogląd, zgodnie z którym ustawodawca utożsamia pojęcie „orzeczenie” występujące w Konstytucji RP z wynikiem „rozpatrzenia sprawy” (art. 45 ust. 1) i rezultatem „sprawowania wymiaru sprawiedliwości” (art. 175 i art. 177), czyli z wszelkimi działaniami sądów polegającymi na wymierzaniu sprawiedliwości⁵.

Orzeczenie sądowe może być rozpatrywane na wielu płaszczyznach. Można je postrzegać, jako:

- 1) element prawa do sądu⁶. Prawo to wynika z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Dopełnieniem tej zasady jest regulacja art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, w świetle której ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw, oraz art. 78 Konstytucji RP ustanawiający zasadę zaskarżalności orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Prawo do sądu wypływa również z aktów prawa międzynarodowego – Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10.12.1948 r. (art. 8 i 10), Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (art. 6 ust. 1), Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 16.12.1966 r. (art. 14 ust. 1) i Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7.12.2000 r. (art. 47);

² E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 56–57; K. Piasecki [w:] *System Prawa Procesowego cywilnego*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987, s. 269.

³ F. Zedler, *Zmiana rozumienia terminu...*, s. 600–601; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 722; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Orzeczenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2003, s. 203.

⁴ A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, ZNUJ Prace Prawnicze, Warszawa–Kraków 1974/67, s. 60.

⁵ E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 28.

⁶ K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013, s. 9 i n.

- 2) dokument urzędowy w rozumieniu art. 244 § 1 k.p.c., czyli sporządzony w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w zakresie ich działania⁷;
- 3) konsekwencję i wypadkową czynności orzekania, na które składa się zespół działań sądu, mających na celu zastosowanie obowiązującego prawa do ustalonego stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy cywilnej⁸, a zatem swoistą operację logiczną, której musi dokonać organ orzekający, aby rozstrzygnąć sprawę, w wyniku czego dochodzi do konkretyzacji (urzeczywistnienia) normy prawnej zastosowanej w konkretnym wypadku⁹;
- 4) zdarzenie prawne, wyrażające się w działaniu skierowanym na sprowadzenie określonych skutków prawnych (aktami prawnymi) równoległe do innych czynności prawnych¹⁰;
- 5) akt jurysdykcyjny¹¹, czyli wypowiedź organu kierującego postępowaniem o charakterze rozstrzygnięcia – decyzji, która zawiera odpowiedź na postawione we wniosku (wraz z żądaniem udzielenia ochrony prawnej) lub wynikłe w toku postępowania pytanie¹²;
- 6) czynność konwencjonalną dokonaną w wykonaniu kompetencji, czyli doniosłą prawnie, w określonej formie techniczno-procesowej na skutek odpowiednich działań określonego w przepisach podmiotu, któremu normy prawne udzielają kompetencji do dokonywania takich czynności¹³;
- 7) ostateczną formę zawierającą decyzję sądu, w którą przeobrażone zostały rezultaty rozpoznania (kognicji) lub kontroli w instancji odwoławczej¹⁴;
- 8) decyzję organu orzekającego rozstrzygającą co do istoty sprawy (orzeczenie merytoryczne) bądź o toku postępowania, w kwestiach procesowych, niezwiązanych bezpośrednio z zasadniczym przedmiotem postępowania (orzeczenie, które nie rozstrzyga istoty sprawy)¹⁵.

W obszarze zainteresowania niniejszej publikacji pozostaje orzeczenie postrzegane jako decyzja organu orzekającego rozstrzygająca co do istoty sprawy.

---

⁷ K. Knoppek [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, t. 1, Warszawa 2013, s. 880; E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 27; K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 21; wyrok SN z 13.05.2010 r., IV CSK 565/09, LEX nr 602306.

⁸ E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 29; W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957, s. 226;

⁹ A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń...*, s. 36.

¹⁰ A. Miączyński, *Faktyczne i prawne istnienie orzeczenia w sądowym postępowaniu cywilnym*, ZNUJ, Prace Prawnicze, Kraków 1972/55, s. 103–104.

¹¹ E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 31; K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 21.

¹² A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń...*, s. 35.

¹³ K. Markiewicz, *Zasady orzekania...*, s. 21 i n.; M. Romańska, *Skuteczność orzeczeń sądów administracyjnych*, Warszawa 2010, s. 183; E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 33;

¹⁴ S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 127.

¹⁵ E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 29–30.

2.1. Podział orzeczeń ze względu na przedmiot rozstrzygnięcia (podział orzeczeń na rozstrzygające i nierozstrzygające istoty sprawy)

Przedmiot rozstrzygnięcia jest kryterium pozwalającym dokonać podziału orzeczeń na rozstrzygające co do istoty sprawy (merytoryczne) i pozostałe¹⁶. Przedmiotem procesu jest roszczenie procesowe, składające się z dwóch elementów – żądania wydania orzeczenia oznaczonej treści oraz indywidualizujących to żądanie okoliczności faktycznych¹⁷. Orzeczenie rozstrzygające o tym żądaniu dotyczy istoty sprawy (sporu). Granice sporu wyznacza treść żądania pozwu (*petitum*) oraz podstawa faktyczna powództwa (*causa petendi*) powoływana przez powoda dla uzasadnienia wydania wyroku określonej treści¹⁸. Dokładnie określone żądanie oraz wskazanie faktów, na których powód opiera swoje żądanie, stanowi obligatoryjną treść pozwu (art. 187 § 1 k.p.c.). Zgłoszenie żądania następuje w pozwie (art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c.) lub wyjątkowo ustnie na rozprawie – w sprawach o rozwód lub separację w przypadku zgłoszenia wniosku przez małżonka żądającego roszczeń alimentacyjnych od drugiego małżonka na wypadek orzeczenia rozwodu lub separacji w obecności drugiego małżonka (art. 444 k.p.c.), a także w sprawach ze stosunku pracy lub ubezpieczeń społecznych poprzez zgłoszenie ustnie powództwa do protokołu przez pracownika lub ubezpieczonego działającego bez adwokata lub radcy prawnego (art. 466 k.p.c.). W sprawach o roszczenia alimentacyjne rozszerzenie powództwa może nastąpić nie tylko w piśmie procesowym, ale także ustnie na rozprawie (art. 193 § 2¹ k.p.c.).

Poprzez orzeczenie merytoryczne sąd konkretyzuje uprawnienia i obowiązki stron postępowania albo odmawia takiej konkretyzacji, stwierdzając brak podstaw do tego¹⁹.

¹⁶ A. Góra-Błaszczykowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 686; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 55–56.

¹⁷ Por. wyrok SN z 9.11.2011 r., II CSK 70/11, LEX nr 1095816; K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 138; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1997, s. 122; K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 543; W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do Systemu Prawa Procesowego Cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 164. W piśmiennictwie można odnotować liczne wypowiedzi, w świetle których roszczeniem procesowym jest twierdzenie co do istnienia lub nieistnienia określonej normy indywidualno-konkretniej przedstawione sądowi w celu wiążącego ustalenia istnienia lub nieistnienia przytoczonej normy – por. A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 229; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 182; W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964/5–6, s. 832; E. Wengerek, *Powództwo o ustalenie*, RPEiS 1959/1, s. 22; koncepcja roszczenia procesowego występuje w wypowiedziach wielu przedstawicieli doktryny – por. M. Waligórski, *Kumulacja roszczeń*, PPC 1937/19–20, s. 545; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 370; H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 12.

¹⁸ Por. postanowienie SN z 2.07.2021 r., III CZP 39/20, LEX nr 3248225.

¹⁹ F. Zedler, *Zmiana rozumienia terminu...*, s. 600.

Orzeczenia nierozstrzygające istoty sprawy dotyczą kwestii natury procesowej, a zatem ich przedmiotem jest zastosowanie określonej normy prawa procesowego.

W cywilnym postępowaniu procesowym wyrok i nakaz zapłaty stanowią orzeczenia rozstrzygające co do istoty sprawy²⁰. Postanowienia wydawane w tym trybie postępowania rozpoznawczego nigdy nie mają merytorycznego charakteru²¹. Dotyczą wyłącznie kwestii procesowych i związane są z wszczęciem, przebiegiem lub zakończeniem postępowania sądowego²². Ponadto rozstrzygają o wszelkich kwestiach wypadkowych w toku postępowania, a niezwiązanych z jego meritum²³. Orzeczenia merytoryczne z reguły kończą postępowanie w danej instancji, z wyjątkiem wyroków wstępnych i częściowych. Orzeczenia, które nie rozstrzygają istoty sprawy, mogą mieć charakter kończący albo niekończący postępowania w sprawie (art. 394 § 1 k.p.c.). Z art. 354 k.p.c. wynika jednoznaczna dyrektywa, w świetle której sąd wydaje postanowienie, jeżeli Kodeks nie przewiduje wydania wyroku lub nakazu zapłaty. Zatem sąd podejmuje decyzję w postaci postanowienia, gdy brak podstaw do wydania wyroku lub nakazu zapłaty.

Dla niniejszej pracy podział ten ma zasadnicze znaczenie. Wiąże się to z odmienną funkcją natychmiastowej wykonalności orzeczeń merytorycznych w procesie cywilnym i tych, które nie dotyczą meritum postępowania. Istota natychmiastowej wykonalności wyroków i nakazów zapłaty wyraża się w umożliwieniu wierzycielowi zaspokojenia w trybie postępowania egzekucyjnego przed uprawomocnieniem się orzeczenia. Natychmiastowa wykonalność postanowień procesowych służy zapewnieniu prawidłowego i sprawnego toku postępowania²⁴. W związku z powyższym, w niniejszej publikacji pominięto problematykę natychmiastowej wykonalności postanowień w cywilnym postępowaniu procesowym. Kwestię tę wyjaśniono we wstępie. Dokonanie spójnej analizy i oceny natychmiastowej wykonalności wyroków, nakazów zapłaty oraz postanowień byłoby trudne, a na pewnych płaszczyznach wręcz niemożliwe. W konsekwencji dalsze podziały orzeczeń zostały przedstawione wyłącznie w odniesieniu do rozstrzygnięć merytorycznych.

²⁰ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 283; Z. Resich [w:] *Postępowanie cywilne*, red. J. Jodłowski, Z. Resich, Warszawa 1987, s. 278, 408.

²¹ E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 62.

²² A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 684; A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 161; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 58; Z. Resich [w:] *Postępowanie cywilne...*, s. 278.

²³ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 684; A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 161, 196; A. Góra-Błaszczkowska, *Postanowienia sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2002, s. 9.

²⁴ W przypadku postanowień zasadzających należności świadków, biegłych, tłumaczy i stron, a także innych podmiotów, np. przedstawiających na żądanie sądu określone dokumenty, natychmiastowa wykonalność postanowień wiąże się z ochroną interesu majątkowego (materialnoprawnego) uprawnionego do otrzymania świadczenia pieniężnego.

2.2. Charakterystyka orzeczeń rozstrzygających co do istoty sprawy

2.2.1. Podział orzeczeń ze względu na postać

W Kodeksie postępowania cywilnego oraz w języku ogólnym pojęcia „postać” i „forma” orzeczenia występują jako synonimy (np. art. 351 § 3 zdanie pierwsze k.p.c., zgodnie z którym orzeczenie uzupełniające wyrok zapada w postaci wyroku, art. 516 k.p.c., który stanowi, że orzeczenia sądu w postępowaniu nieprocesowym zapadają w formie postanowień, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej). W doktrynie proponuje się, aby terminu „postać” konsekwentnie używać dla określenia rodzaju orzeczenia, a terminu „forma” – dla oznaczenia składników (elementów) budowy danego rodzaju rozstrzygnięcia²⁵.

Kodeksowa klasyfikacja orzeczeń zawarta w dziale IV tytułu VI księgi pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego wyróżnia wyroki, nakazy zapłaty i postanowienia. Jak wyjaśniono wcześniej, do orzeczeń merytorycznych należą wyroki i nakazy zapłaty. Kodeks postępowania cywilnego stanowi ponadto o uchwałach. Ta postać orzeczeń zastrzeżona jest do wyłącznej kompetencji Sądu Najwyższego. Są one podejmowane, gdy Sąd Najwyższy rozstrzyga zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości²⁶. Orzeczenia w tej postaci pozostają poza zainteresowaniem niniejszej publikacji, bowiem nigdy nie uzyskują przymiotu wykonalności.

Wyrok jest czynnością decyzyjną sądu o charakterze merytorycznym²⁷. Posiada uroczystą, solenną formę²⁸. Jest wydawany w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej (art. 174 Konstytucji RP). Orzeczenie w tej postaci zawiera rozstrzygnięcie spornego stosunku materialnoprawnego lub wyjątkowo procesowego między stronami. Zgodnie z definicją K. Piaseckiego, „wyrok sądowy w sprawie cywilnej jest wyposażonym w przymus państwowy aktem jurysdykcyjnym organu władzy państwowej o swoistej funkcji i kompetencji (sądu), będącym wynikiem osądzenia dokonanego na podstawie poznanych w ustalonych formach faktów i zastosowania prawa materialnego do określonego przez powoda przedmiotu procesu (sporu), poddanego rozpoznaniu i rozstrzygnięciu w określonych formach cywilnoprosesowych”²⁹. Wydanie wyroku następuje po przeprowadzeniu i zamknięciu rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). Od zasady tej istnieją liczne wyjątki, w których ustawodawca pozwala na wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym. Regulacje takie zawarte są zarówno w Kodeksie postępowania cywilnego (np. art. 148¹ § 1,

²⁵ E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 55.

²⁶ Por. art. 1 pkt 1 lit. a, art. 86 i 87 u.S.N, a także art. 390 i 398¹⁷ k.p.c.

²⁷ A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1006; Z. Resich, *Res iudicata*, Warszawa 1978, s. 37; W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, t. 1, Warszawa 1975, s. 495.

²⁸ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 283.

²⁹ K. Piasecki, *Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 1981, s. 28.

art. 341 zdanie pierwsze, art. 398¹¹ § 1 k.p.c. i inne), jak i w przepisach szczególnych (np. art. 15zs² ustawy związanej z pandemią COVID-19).

Z uwagi na zakres rozstrzygnięcia sprawy Kodeks postępowania cywilnego wyróżnia wyroki częściowe (art. 317 § 1 i 2 k.p.c.), wstępne (art. 318 § 1 k.p.c.), końcowe, łączne i uzupełniające (art. 351 § 3 k.p.c.). Ze względu na zachowanie się pozwanego w procesie w doktrynie wyróżnia się wyroki kontradiktoryjne, zaoczne (art. 339 i n. k.p.c.) i z uznania³⁰. Kodeks postępowania cywilnego nie stanowi wprost o wyrokach kontradiktoryjnych ani z uznania, ale pojęcia te funkcjonują w doktrynie. Wyrok kontradiktoryjny zostaje wydany w procesie, w którym pozwany kwestionuje powództwo, co z reguły skutkuje przeprowadzeniem postępowania dowodowego, choćby ograniczonego do jednego lub kilku dowodów³¹. Wyrok zaoczny jest konsekwencją biernej postawy procesowej. Wydanie wyroku z uznania wiąże się ze szczególnym sposobem ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, którą pozwany uznaje³².

Nakaz zapłaty, podobnie jak wyrok, jest orzeczeniem merytorycznym³³. Nakaz zapłaty, od którego nie wniesiono środka zaskarżenia, jest orzeczeniem zrównanym w skutkach z prawomocnym wyrokiem (art. 480² § 4 k.p.c.)³⁴. Szczególną regulację stanowi europejski nakaz zabezpieczenia na rachunku bankowym, będący alternatywnym środkiem zabezpieczenia w stosunku do instrumentów zabezpieczenia roszczeń uregulowanych w prawie krajowym (art. 1144³ i n. k.p.c.)³⁵. Zabezpieczenie roszczenia pieniężnego w powołanym trybie nie ma charakteru orzeczenia co do meritum.

Rozstrzygnięcie w postaci nakazu zapłaty w cywilnym postępowaniu procesowym może być wydane tylko wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi (art. 353¹ § 1 k.p.c.). Ustawodawca dopuścił taką możliwość w postępowaniach odrębnych – nakazowym i upominawczym (art. 480¹ § 1 i n. k.p.c.), europejskim postępowaniu nakazowym (art. 505¹⁵ i n. k.p.c.) i elektronicznym postępowaniu upominawczym (art. 505²⁸ i n. k.p.c.). W przeciwieństwie do wyroku, nakaz zapłaty nie ma solennej formy i wydawany jest zawsze na posiedzeniu niejawnym. Nakazem zapłaty sąd uwzględnia powództwo w ca-

³⁰ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 658, 664; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 196 i 288; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 81; K. Gajda, *Wyrok z uznania* [w:] *Wokół problematyki orzeczeń*, red. Ł. Błaszczak, Toruń 2007, s. 97; K. Korzan [w:] *System Prawa Procesowego cywilnego*, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Ossolineum 1987, s. 370; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 163, 171; J. Mokry, *Uznanie powództwa w polskim procesie cywilnym*, Wrocław 1970, s. 8.

³¹ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 288.

³² K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 171.

³³ M. Kostwiński, *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019, s. 351–353.

³⁴ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 283; A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1119; I. Gil, *Charakter prawny nakazów zapłaty* [w:] *Wokół problematyki orzeczeń*, red. Ł. Błaszczak, Toruń 2007, s. 31.

³⁵ Por. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 655/2014 z 15.05.2014 r. ustanawiającego procedurę europejskiego nakazu zabezpieczenia na rachunku bankowym w celu ułatwienia transgranicznego dochodzenia wierzytelności w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 189, s. 59).

łości, co skutkuje zasądzeniem dochodzonego pozwem roszczenia³⁶. Wyjątek od tej zasady stanowi europejski nakaz zapłaty, który za zgodą powoda może być wydany tylko co do części roszczenia (art. 505¹⁸ § 1 k.p.c.)³⁷.

W doktrynie nakaz zapłaty definiuje się jako orzeczenie jednostronne, zawierające pozytywne rozstrzygnięcie merytoryczne, o charakterze deklaratywnym³⁸. Pojęcie „jednostronności” uzasadnia się tym, że nakaz jest wydawany tylko w przypadku uwzględnienia powództwa (oddalenie powództwa następuje wyłącznie w wyroku)³⁹. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że nakaz zapłaty jest orzeczeniem warunkowym – jego byt zależy od woli pozwanego, który może wnieść zarzuty lub sprzeciw od nakazu zapłaty, inicjując drugi etap postępowania, co powoduje dalsze rozpoznanie sprawy przez sąd pierwszej instancji i wydanie orzeczenia końcowego w postaci wyroku lub postanowienia⁴⁰. Do nakazów zapłaty stosuje się odpowiednio przepisy o wyrokach, jeżeli Kodeks nie stanowi inaczej (art. 353² k.p.c.). Oznacza to konieczność uwzględnienia specyfiki nakazów zapłaty oraz charakteru postępowań, w których są wydawane⁴¹. Swoisty charakter nakazów zapłaty i odrębne środki ich zaskarżania wymagają ograniczonego stosowania do nich przepisów o sposobach i skutkach zaskarżania wyroków, i to wyłącznie w takim zakresie, w jakim nie zostało to wyłączone przepisami regulującymi postępowania odrębne⁴².

O postaci orzeczenia decyduje treść rozstrzygnięcia. Jeżeli sąd o określonej kwestii procesowej rozstrzyga w wyroku np. o kosztach procesu lub o rygorze natychmiastowej wykonalności, orzeczenie to nie traci charakteru postanowienia przez sam fakt zamieszczenia go w wyroku. W doktrynie słusznie zwraca się uwagę na obowiązek weryfikacji wadliwej postaci orzeczenia, która powinna skutkować potraktowaniem go zgodnie z funkcją wynikającą z jego treści, niezależnie od postaci, w jakiej orzeczenie wydano⁴³. Ma to istotne znaczenie dla doboru właściwego środka zaskarżenia oraz przyjęcia właściwej postaci orzeczenia uzupełniającego wyrok⁴⁴. Z wypowiedzi Sądu Najwyższego

³⁶ I. Gil, *Charakter prawny nakazów...*, s. 40.

³⁷ Por. art. 10 rozporządzenia (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiającego postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399, s. 1, ze zm.) oraz art. 505¹⁸ § 1 k.p.c.

³⁸ B. Karolczyk [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 2, cz. 2, *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 673, 676; A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1120; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 64; A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 144.

³⁹ A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1120; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 64.

⁴⁰ M. Manowska, *Postępowanie nakazowe i upominawcze*, Warszawa 2001, s. 134; M. Manowska, *Nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym jako merytoryczne orzeczenie sądu. Wybrane zagadnienia* [w:] *Proces cywilny. Nauka–kodyfikacja–praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 219; A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 144.

⁴¹ A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1121.

⁴² E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 64.

⁴³ A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 164–165.

⁴⁴ A. Jakubecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 1127.

wynika jednoznacznie, że o rodzaju środka zaskarżenia decyduje nie postać, jaką nadał swemu orzeczeniu sąd pierwszej instancji, ale przedmiot rozstrzygnięcia⁴⁵.

2.2.2. Podział orzeczeń ze względu na sposób odniesienia się do żądania

Sposób ustosunkowania się sądu do roszczenia procesowego stanowiącego przedmiot procesu decyduje o uwzględnieniu albo oddaleniu powództwa⁴⁶. Klasyfikacja orzeczeń dokonywana jest w tym przypadku przez pryzmat pozytywnej bądź negatywnej oceny zgłoszonego żądania. W orzecznictwie podkreśla się, że o zakresie rozstrzygnięcia sądu zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym decyduje „żądanie” w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c., które należy odnosić zarówno do treści wniosku o zasądzenie, jak i do faktów powoływanych na jego uzasadnienie⁴⁷.

Wyrok może mieć charakter uwzględniający lub oddalający powództwo. Nakaz zapłaty co do zasady uwzględnia powództwo w całości. Wyjątek stanowi europejski nakaz zapłaty, o czym wspomniano powyżej (art. 505¹⁸ § 1 k.p.c.).

W doktrynie do warunków merytorycznego zbadania żądania pozwu zalicza się materialnoprawne podstawy powództwa oraz, wyprzedzające je pod względem chronologicznym, wymagania o charakterze formalnym, a także przesłanki procesowe i jurysdykcyjne⁴⁸. Wymagania formalne i fiskalne pozwu nie należą w mojej ocenie do warunków uwzględnienia powództwa⁴⁹, a jedynie pozwalają na nadanie mu prawidłowego biegu. Przesłanki procesowe również nie decydują o zasadności powództwa. Warunkują natomiast dopuszczalność powództwa i prowadzenia procesu cywilnego.

⁴⁵ Por. postanowienie SN z 20.02.2013 r., III CZP 103/12, LEX nr 1311762; postanowienie SN z 25.11.2010 r., II PZ 37/10, LEX nr 687033; uchwała SN z 3.02.2009 r., I PZP 5/08, OSNP 2009/11–12, poz. 132; uchwała SN z 11.10.1995 r., III CZP 138/95, OSNC 1996/2, poz. 20; postanowienie SN z 24.06.1976 r., II CZ 23/76, OSNCP 1977/3, poz. 51; uchwała SN (7) zasada prawna z 26.02.1968 r., III PZP 44/67, OSNC 1968/8–9, poz. 130.

⁴⁶ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 603, 609; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 283; E. Gapska, *Wady orzeczeń...*, s. 40–41; W. Broniewicz, *Warunki uwzględnienia powództwa*, PiP 2003/3, s. 32.

⁴⁷ Por. wyroki SN: z 23.07.2015 r., I CSK 549/14, LEX nr 1771518; z 29.10.2008 r., IV CSK 243/08, LEX nr 590267; z 24.05.2007 r., V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008/B, poz. 32; z 19.01.2006 r., IV CK 376/05, MoP 2006/4, z 18.03.2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006/2, poz. 38; z 23.02.1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999/9, poz. 152; z 28.04.1998 r., II CKN 712/97, OSNC 1998/11, poz. 187; z 24.05.1995 r., I CRN 61/95, LEX nr 82289.

⁴⁸ K. Weitz, *Przyczyny odrzucenia powództwa*, PPC 2021/1, s. 8–9; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 603–605; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 70.

⁴⁹ Odmienne W. Broniewicz, *Warunki uwzględnienia...*, s. 33.

Powód występując z powództwem, żąda udzielenia ochrony prawnej. Wyrok uwzględniający powództwo zostaje wydany, gdy jest ono zasadne, tj., gdy posiada uzasadnioną podstawę faktyczną i prawną⁵⁰. W zależności od rodzaju żądania, usprawiedliwiona podstawa prawna może wynikać z przepisów prawa materialnego lub procesowego. W przypadku powództw przeciwegzekucyjnych przesłanką uwzględnienia powództwa jest bowiem istnienie określonego roszczenia o charakterze procesowym. Poprzez wyrok uwzględniający powództwo sąd udziela żądanej ochrony prawnej, w zakresie, w jakim wynika to z udowodnionego stosunku prawnego. Zatem przesłanki zasadności powództwa można ująć jako czynniki (warunki) uzasadniające udzielnie poszukiwanej na drodze sądowej ochrony prawnej, wynikające z określonych norm prawa materialnego lub procesowego⁵¹.

Powyższe uwagi pozostają co do zasady aktualne w stosunku do nakazu zapłaty jako orzeczenia zasądzającego świadczenie. Rozstrzygnięcie sprawy w drodze nakazu zapłaty może nastąpić tylko wtedy, gdy przepis szczególny na to zezwala (art. 353¹ § 1 k.p.c.). Przepisy szczególne stanowią również o rodzaju roszczeń, których można dochodzić w postępowaniu nakazowym, upominawczym, europejskim postępowaniu nakazowym i elektronicznym postępowaniu upominawczym, a także o podstawach wydania nakazu zapłaty. Rozstrzygnięcie sprawy nakazem zapłaty jest wyrazem pozytywnej oceny sądu o zasadności dochodzonego roszczenia w konkretnym postępowaniu odrębnym.

Oddalenie powództwa stanowi wyraz odmowy udzielenia żądanej ochrony prawnej. Sąd wypowiada się tu o przedmiocie procesu, stwierdzając, że żądanie powoda jest bezzasadne⁵². Następuje to na skutek negatywnego zweryfikowania twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu. Może to wynikać z niewykazania prawdziwości twierdzeń powoda o przysługującym mu roszczeniu albo wykazania przez pozwanego okoliczności uniemożliwiających udzielenie żądanej ochrony prawnej⁵³. W literaturze do przyczyn oddalenia powództwa zalicza się bezzasadność roszczenia, niezupełność

⁵⁰ Z. Resich [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne...*, s. 398.

⁵¹ Szeroko na temat warunków uwzględnienia powództwa wypowiada się W. Broniewicz (*Warunki uwzględnienia...*, s. 32 i n.), który zalicza do nich: 1) zachowanie wymagań formalnych wytoczenia powództwa, 2) spełnienie przesłanek procesowych pozytywnych, do których kwalifikuje dopuszczalność drogi sądowej, jurysdykcję krajową, zdolność sądową stron, zdolność procesową stron i należyty skład organów strony niebędącej osobą fizyczną oraz nieistnienie przesłanek procesowych negatywnych, do których należą: zawisłość sporu (*lis pendens*), powaga rzeczy osądzonej (*res iudicata*), zapis na sąd polubowny oraz niezłożenie przez powoda w wypadkach przewidzianych przez ustawę kaucji aktorycznej, 3) przesłanki jurysdykcyjne, które obejmują przesłanki pozytywne – legitymację procesową obu stron, interes prawny powoda w uzyskaniu rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, czyli wyroku żądanej treści, oraz przesłanki negatywne – niezupełny (naturalny) charakter roszczenia materialnego (zobowiązania), sprzeczność powództwa ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem przytoczonego w nim prawa lub z zasadami współżycia społecznego, zrzeczenie się roszczenia (procesowego) w procesie, który toczył się uprzednio oraz zawarcie ugody w takim procesie, 4) istnienie przesłanki materialnej powództwa, stanowiącej o zasadności roszczenia procesowego.

⁵² K. Weitz, *Przyczyny odrzucenia...*, s. 7.

⁵³ E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 72.

zobowiązania, brak interesu prawnego, brak legitymacji procesowej, sprzeczność powództwa z zasadami współżycia społecznego, zrzeczenie się roszczenia (procesowego), w procesie, który toczył się uprzednio⁵⁴. Roszczenie jest bezzasadne, gdy nie istnieje norma prawna, na której powód opiera roszczenie. Oczywista bezzasadność powództwa pozwala oddalić je na posiedzeniu niejawnym bez doręczenia pozwu osobie wskazanej jako pozwany i rozpoznania wniosków złożonych wraz z pozwem (art. 191¹ § 1 w zw. z § 3 k.p.c.).

2.2.3. Podział orzeczeń ze względu na sposób poszukiwania ochrony prawnej

Rodzaj ochrony prawnej żądanej przez powoda skutkuje podziałem orzeczeń na zasądzające, ustalające i kształtujące⁵⁵. Koreponduje z nim przyjęty w nauce trójpodział powództw na powództwa: 1) o świadczenie, którego przedmiotem jest żądanie zasądzenia od pozwanego określonego świadczenia, 2) o ustalenie prawa lub stosunku prawnego (art. 189 k.p.c.), którego przedmiotem jest żądanie ustalenia w sposób wiążący istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego oraz 3) o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego, którego przedmiotem jest żądanie rozwiązania, nawiązania lub zmiany wiążącego strony stosunku prawnego lub prawa⁵⁶. W ramach tego podziału najistotniejsze znaczenie ma charakterystyka orzeczeń zasądzających świadczenie, gdyż to z nimi wiąże się cecha wykonalności.

Wyrok może mieć charakter zasądzający, ustalający lub kształtujący. Nakaz zapłaty jest zawsze orzeczeniem zasądzającym.

⁵⁴ A. Marciniak [w:] W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 298–301; A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 610; E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 72; W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia...*, s. 839 – zagadnienie braku interesu prawnego i legitymacji procesowej, jako przyczyny oddalenia powództwa, jest jednak kontrowersyjne, zwłaszcza w nowszym piśmiennictwie. Można odnotować poglądy, w świetle których interes prawny i legitymacja procesowa lokują się na płaszczyźnie dopuszczalności merytorycznego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, a w konsekwencji ich brak powinien być rozpatrywany jako przyczyna odrzucenia pozwu, przy stosowaniu w drodze analogii art. 199 § 1 k.p.c. – por. P. Grzegorzczak, *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, PS 2020/2, s. 4–46, Legalis, uw. 6; K. Weitz, *Przyczyny odrzucenia...*, s. 18 i n.

⁵⁵ A. Marciniak, *Podstawa egzekucji sądowej (Tytuł egzekucyjny)*, Łódź 1991, s. 63–64; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 284; K. Korzan [w:] *System...*, t. 2, 1987, s. 458; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 142.

⁵⁶ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu...*, s. 284; Z. Resich [w:] *Postępowanie cywilne...*, s. 278; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne: zarys wykładu*, Warszawa 1987, s. 292; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 141–142; Z. Resich, *Res iudicata...*, s. 37; S. Dalka, *Ochrona sądowa roszczeń majątkowych w postępowaniu nakazowym i upominawczym*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji”, Prawo 4, Gdańsk 1977, s. 141; E. Wengerek, *Powództwo o ustalenie...*, s. 3; Z. Hahn, *Powództwo o świadczenie*, „Nowa Palestra” 1935/4, s. 146; Z. Fenichel, *Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich*, PPC 1935/11–12, s. 342.

2.2.3.1. Orzeczenia zasądzające

Orzeczenie zasądzające zostaje wydane na skutek uwzględnienia powództwa o zasądzenie świadczenia⁵⁷. Należy podkreślić, że obowiązek świadczenia może mieć źródło nie tylko w zobowiązaniu, ale także w stosunkach prawnych wynikających z innych źródeł⁵⁸. Przykładem mogą być obowiązki typu rzeczowego lub posesoryjnego. Treścią powództwa o świadczenie jest skierowane do sądu żądanie wydania orzeczenia w przedmiocie określonego zachowania się pozwanego⁵⁹, które może polegać na działaniu lub zaniechaniu (art. 353 § 2 k.c.).

Przepis art. 2 § 2 k.z. stwierdzał, że treścią świadczenia może być danie, czynienie, nieczynienie, zaprzestanie lub znoszenie (*dare, facere, non facere, omittere, pati*). Ten szczegółowy normatywny podział świadczeń zawarty w art. 2 § 2 k.z. był kwestionowany jeszcze w czasie obowiązywania Kodeksu zobowiązań, kiedy argumentowano, że pięć wymienionych w tym przepisie postaci świadczenia da się sprowadzić do dwóch: działania i zaniechania⁶⁰. Ostatecznie w Kodeksie cywilnym ustawodawca zdecydował, iż świadczenie może polegać na działaniu lub zaniechaniu. Świadczenie definiuje się jako zachowanie dłużnika zgodne z treścią zobowiązania, czyniące zadość godnym ochrony interesom wierzyciela⁶¹. Zakwalifikowanie świadczenia do jednej z dwóch postaci przewidzianych w art. 353 § 2 k.c. zależy od tego, czy zaspokojenie interesu wierzyciela, które jest celem zobowiązania, następuje przez pozytywne czynności dłużnika, czy też przez wstrzymanie się od nich, a więc bierne zachowanie⁶². W ramach świadczeń polegających na działaniu wyróżnia się na podstawie dalszych przepisów Kodeksu cywilnego świadczenia polegające na zapłacie sumy pieniężnej (art. 358 k.c.), daniu rzeczy (art. 357 i 479 k.c.) oraz wykonywaniu innych niż zapłata czy danie rzeczy czynności (art. 480 § 1 k.c.)⁶³. Jako przykład obowiązku pozytywnego zachowania się (*dare, facere*) można wskazać obowiązek sprzedawcy wydania rzeczy kupującemu (art. 535 § 1 k.c.). Przykładem obowiązku znoszenia przez zobowiązanego określonego zachowania się uprawnionego (*pati*) są tzw. służebności czynne, np. prawo przechodu lub przejazdu. Z kolei obowiązek zaniechania określonych czynności (*non facere*) wyrażają np. tzw. służebności bierne, jak służebność niepodwyższania muru⁶⁴.

⁵⁷ A. Góra-Błaszczykowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 620.

⁵⁸ M. Walasik, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008, s. 334.

⁵⁹ Z. Hahn, *Powództwo o świadczenie...*, s. 146.

⁶⁰ T. Dybowski, aktualizacja A. Pyrzyńska [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013, s. 195.

⁶¹ W. Czachórski, *Zobowiązania*, Warszawa 1994, s. 51; Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1995, s. 55; A. Rembieliński [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1980, s. 247.

⁶² T. Dybowski, aktualizacja A. Pyrzyńska [w:] *System...*, t. 5, 2013, s. 195.

⁶³ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2006, s. 500.

⁶⁴ P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie świadczenia w sądowym postępowaniu cywilnym*, PiP 2002/6, s. 59.

Przedmiotem zasądzenia w postępowaniu nakazowym i upominawczym jest świadczenie pieniężne albo innych rzeczy zamiennych (art. 480¹ § 1 k.p.c.), a w elektronicznym postępowaniu upominawczym wyłącznie świadczenie pieniężne (art. 505²⁸ § 2 pkt 1 k.p.c. *a contrario*).

Do najczęściej spotykanych w praktyce sądowej powództw o zasądzenie świadczenia należą powództwa o zapłatę, windykacyjne, posesoryjne oraz o dokonanie określonej czynności. Roszczeniu procesowemu powoda w wypadku powództwa o zasądzenie świadczenia, gdy jest ono uzasadnione, odpowiada pewne zindywidualizowane roszczenie materialnoprawne⁶⁵.

Orzeczenie zasądzające świadczenie nakłada na pozwanego obowiązek określonego zachowania się, bez względu na to, czy podstawą tego rozstrzygnięcia było ustalenie, czy ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa⁶⁶. Świadczenia będące przedmiotem zasądzenia muszą mieć źródło w zobowiązaniach zaskarżalnych. Atrybutu takiego nie posiadają zobowiązania naturalne (niezupełne) – *obligationes naturales*, do których należą zobowiązania⁶⁷: 1) przedawnione, 2) pochodzące z gry lub zakładu, 3) w których obowiązek świadczenia nie jest sankcjonowany prawnie, a jedynie czyni zadość zasadom współżycia społecznego. W doktrynie i orzecznictwie dominuje koncepcja, zgodnie z którą podstawowym kryterium wyróżnienia zobowiązań naturalnych jest brak możliwości zastosowania przymusu państwowego w celu uzyskania (wyegzekwowania) świadczenia⁶⁸. W razie dobrowolnego wykonania zobowiązania naturalnego, dłużnik nie może jednak żądać zwrotu spełnionego świadczenia⁶⁹.

Powództwo o zasądzenie świadczenia może być uwzględnione przez sąd tylko wtedy, gdy dochodzone roszczenie stało się wymagalne, przy czym może to nastąpić również w toku sprawy (art. 316 § 1 w zw. z art. 326 § 1 k.p.c.). Wyjątek stanowi art. 190 k.p.c., zgodnie z którym można dochodzić przyszłych powtarzających się świadczeń, jeżeli nie sprzeciwia się temu treść łączącego strony stosunku prawnego (np. renta, alimenty). Brak wymagalności roszczenia skutkuje oddaleniem powództwa z powodu jego przedwczesności. Jeżeli następnie roszczenie stało się wymagalne, art. 366 k.p.c. nie stoi na przeszkodzie ponownemu wytoczeniu powództwa.

⁶⁵ P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 60.

⁶⁶ A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 180.

⁶⁷ E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 83.

⁶⁸ P. Księżak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Legalis 2022, uw. D.20 do art. 413 k.c.; K. Mularski [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz*, art. 353–626, red. M. Gutowski, Legalis 2022, uw. 7 do art. 413 k.c.; K. Riedl, *Zobowiązania naturalne (niezupełne)*, w *polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2022, rozdz. III, § 4 i powołana tam literatura.

⁶⁹ P. Księżak [w:] *Kodeks...*, Legalis 2022, uw. D.20.

Treść wyroku zasądającego świadczenie zależy między innymi od sposobu sformułowania żądania. W powództwach o zasądzenie, żądanie pozwu może być sformułowane: 1) w sposób alternatywny, 2) jako tzw. *facultas alternativa*, 3) jako żądanie ewentualne⁷⁰.

Żądanie pozwu może być sformułowane alternatywnie, gdy zachodzi wypadek zobowiązania przemienne. Artykuł 365 § 1 k.c. definiuje zobowiązanie przemienne jako jeden stosunek zobowiązaniowy, w którym świadczenie początkowo nie jest określone ściśle, ale treść zobowiązania opisuje dwa lub więcej świadczeń, z których jedno musi zostać spełnione, aby zobowiązanie zostało wykonane. O istnieniu zobowiązania przemiennego decyduje istnienie co najmniej dwóch alternatywnych świadczeń w jednym stosunku prawnym⁷¹. Dla realizacji zobowiązania przemiennego niezbędne jest sprecyzowanie świadczenia poprzez wybór jednego spośród alternatywnych świadczeń. Zgodnie z art. 365 § 1 k.c., wybór świadczenia należy do dłużnika, chyba że z czynności prawnej, z ustawy lub z okoliczności wynika, iż uprawnionym do wyboru jest wierzyciel lub osoba trzecia. W myśl art. 365 § 2 k.c., wyboru dokonywa się przez złożenie oświadczenia drugiej stronie, przy czym, jeżeli uprawnionym do wyboru jest dłużnik, może on dokonać wyboru także przez spełnienie świadczenia. Zgodnie z art. 365 § 3 k.c., jeżeli strona uprawniona do wyboru świadczenia wyboru tego nie dokona, druga strona może jej wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin; po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu uprawnienie do dokonania wyboru przechodzi na drugą stronę. W razie niekorzystania przez żadną ze stron z prawa wyboru świadczenia, powód może wystąpić z powództwem zawierającym żądanie sformułowane w sposób alternatywny, którego celem będzie uzyskanie orzeczenia sądowego zasądającego alternatywne świadczenia wynikające z jednego stosunku cywilnoprawnego. Uwzględniając takie powództwo, sąd zasądzi świadczenie w formie alternatywnej⁷². Sentencja wyroku powinna być sformułowana w sposób przemienny – sąd orzeka równocześnie o obu świadczeniach, przy czym pozwany może wykonać jedno z nich, według swego wyboru⁷³. Alternatywność zasądzanego świadczenia może być skorygowana w postępowaniu apelacyjnym, po dokonaniu wyborze świadczenia przez dłużnika lub w postępowaniu egzekucyjnym⁷⁴. Jeżeli na etapie postępowania egzekucyjnego dłużnik nie dokona wyboru świadczenia w wyznaczonym mu przez organ egzekucyjny terminie, wierzyciel wybierze świadczenie, które ma być spełnione (art. 798 k.p.c.).

Sformułowanie żądania pozwu jako tzw. *facultas alternativa* może mieć miejsce w przypadkach, w których dłużnikowi przysługuje uprawnienie do jednostronnego zwolnienia

⁷⁰ P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 63; T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, t. 1, Warszawa 2013 *Kodeks...*, s. 696.

⁷¹ P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, s. 555.

⁷² P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 63.

⁷³ Jako przykład wskazuje się orzeczenie, którym sąd nakazuje pozwanemu, aby wydał powodowi określoną rzecz albo zapłacił na rzecz powoda określoną kwotę – por. T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 696.

⁷⁴ P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 63.

się od zobowiązania poprzez wykonanie innego świadczenia niż zastrzeżone⁷⁵. Zobowiązanie z upoważnieniem przemennym (*facultas alternativa*) jest to zobowiązanie, w którym z góry określone jest jedno świadczenie i wyłącznie tego świadczenia wierzyciel może żądać od dłużnika; z kolei dłużnik może zwolnić się ze zobowiązania, spełniając inne świadczenie, a wierzyciel nie może odmówić przyjęcia tego świadczenia, gdyż popadnie w zwłokę (np. art. 391 zdanie drugie, art. 533, art. 897 zdanie drugie, art. 938 zdanie drugie, art. 974, czy art. 1000 § 3 k.c.)⁷⁶. W tym zobowiązaniu, odmiennie niż w zobowiązaniu przemennym, skutki prawne wywołuje dopiero spełnienie zastępczego świadczenia przez dłużnika; samo jego oświadczenie o korzystaniu z upoważnienia przemennego nie powoduje zmiany treści zobowiązania⁷⁷. Nie ma też tutaj zastosowania art. 798 k.p.c. Przedmiot świadczenia jest tu od początku jeden, a wykonanie drugiego świadczenia jest wyłącznie upoważnieniem dla zobowiązanego. W związku z tym, strona przeciwna nie może żądać realizacji drugiego świadczenia w drodze przymusu egzekucyjnego, a egzekucja wszczęta na podstawie takiego orzeczenia może dotyczyć wyłącznie świadczenia podstawowego⁷⁸. Źródłem upoważnienia dla dłużnika może być ustawa, umowa lub odpowiednio sformułowana treść pozwu. Wyrok uwzględniający powództwo z żądaniem tzw. *facultas alternativa* powinien odpowiadać sformułowaniu żądania pozwu. W sytuacji, gdy powód w pozwie żądał wydania określonej rzeczy, zastrzegając, że pozwany może zwolnić się od zobowiązania przez zapłatę określonej sumy pieniężnej, sąd uwzględniając powództwo, powinien nakazać pozwanemu wydanie rzeczy powodowi, zastrzegając, że pozwany może zwolnić się od spełnienia tego świadczenia przez zapłatę określonej sumy pieniężnej.

Żądanie ewentualne polega na zgłoszeniu dodatkowego roszczenia na wypadek nieuwzględnienia przez sąd żądania sformułowanego jako podstawowe i usytuowane na pierwszym miejscu pozwu⁷⁹. Sąd rozpoznaje żądanie ewentualne i rozstrzyga o nim tylko na wypadek oddalenia pierwszego żądania⁸⁰. Zgłoszenie żądania ewentualnego jest szczególnym przypadkiem kumulacji roszczeń procesowych, o których sąd jednak nie orzeka jednocześnie, ale kolejno, i to zależnie od tego, jak orzeknie o roszczeniu zgłoszonym w pozwie na pierwszym miejscu⁸¹.

W doktrynie podkreśla się, że wyrok zasądzający zawiera dwa elementy: 1) ustalenie zasądzające i 2) sankcję (nałożenie na pozwanego obowiązku świadczenia), przy czym ustalenie stanowi podstawę zasądzenia⁸². Ustalenie cechuje się subsydiarnością

⁷⁵ T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 696.

⁷⁶ P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, s. 557.

⁷⁷ P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, s. 557.

⁷⁸ E. Gapska, *Czynności decyzyjne...*, s. 82.

⁷⁹ T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, t. 1, 2013, s. 696.

⁸⁰ P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 63.

⁸¹ Por. orzeczenie SN z 7.09.1960 r., 2 CR 366/59, PUG 1961/12, s. 424 i n.

⁸² A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System...*, t. 2, cz. 2, 2016, s. 621; P. Osowy, *Powództwo o świadczenie*, Warszawa 2006, s. 133; P. Osowy, *Powództwo o zasądzenie...*, s. 64; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 161; Z. Hahn,